

tit que ja es documenta en el S. xvi (*Faules d'Isop*, de 1550). L'accepció de 'cavitat o lloc on ponen llurs ous certs animals (rèptils, insectes), on crien llurs petits altres animals (rates etc.)', és també antiga: en el *Somni de Joan Joan* (fi S. xv) hom parla del *niu* que pot filar una aranya (v. 2863). El sentit figurat de 'paratge on acudeixen gent de mala conducta, o lladres etc.', apareix ja en Belv. (1805); a Súrria (Bages) *niu* designa 'el lloc on es fa el foc a casa' (BDC xx, 260), i en certs pobles de Mallorca significa 'ocell', essent comú en tals llocs l'ús de *nieró* per a la idea de 'niu' (AlcM). En sentit figurat la frase *un niu de* significa 'una quantitat de' (Dfa.); per a d'altres aplicacions locals del mot i la fraseologia, veg. AlcM.

DERIV.: *Niada* [Lab. 1839],⁴ la variant *niuada*, que apareix en Verdaguer («d'una petjada / xafant lo niu i la *niuada*», *Canigó IX*), és corrent a València i a les Balears, i es dóna també en el català occidental [Lleida, Urgell, Tortosa]; cf. *niuaxada* 'niada', usual a la Foia de Castalla (Valor-Giner, 70),⁵ *Niador* 'ponedor', i *niadera* id., apareixen en Agustí, *Secrets d'Agric.*, 154, 152 (any 1617).

Nial 'niu' [1696, Lacav.: «*Niu* o *nial* de auells: Hic Nidus, -i. Hoc Cubile, -is»; Dfa.], 'ponedor, covador' a Andorra, Castelló, Ribagorça (AlcM), a Tor i Tavascan (Alt Pallars, JCoromines, 1934), però a Farrera, Estaon i Esterri *nial* és 'covarot' igual que al País Valencià,⁶ Girona, Plana de Vic, Lluçanès, Priorat, Lleida, Balaguer, Urgell, Tremp (AlcM) i a Empordà⁷ i Martorell (Dag.). S'usa com a adj. en la construcció *ou nial* 'ou que ha estat covat i no ha produït pollet', 'ou passat, corromput' a les Balears, Empordà i Penedès (AlcM). A més, *nial* (m.), *niala* (f.), ha pres el sentit de 'buit, mancat de substància' a les Balears, i *estar nial* hi significa 'estar neguitós, de mal humor' (Dag.), 'indisposat' (AlcM);⁸ notem el següent passatge de Mn. AMAlcover: «Com el formatge pren aquella grogor, es diu *formatge nial*, això és, que ni és tenre ni vey (=vell)» (BDLC VII, 186). El català *nial* juntament amb el cast. *nidal*, ast. *nial*, oc. *nizal*, it. dial. *nial*, *nidale*, i fr. ant. *nial*, suposa una base NIDALE. *Nialada* 'niada' [Benassal: AlcM], i usual en el parlar xurro de Bolbaite; JCoromines va registrar la variant *niallada* a Conat (Confl.), 1960: «He tingut una *niallada* (d'animals de ramat)», en el sentit de 'colla de cries' o 'un gran nombre'.

Niar 'fer el seu niu' [1617, Agustí, *Secrets d'Agric.*, 161; Belv. 1805; Lab. 1839]; la variant *aniuar* és usual a València [Escrig 1851], i *niuuar* fou emprat per Verdaguer (*Canigó VIII*); en cast. *anidar*, it. *nidiare*, portuguès (*aninhar*. *Desniar* 'treure del niu' [Bosch de la Trinxeria, DBal.], 'fer sortir del niu, del cau etc.' [refl. en Verdaguer, *Canigó III*]; *desniar* 'treure del niu' [JRuyra]. *Nienc* adj. ant. [S. xvi].

Nier 'niada' (Plana de Vic, Dag.); com a adj. significat 'encara no sortit del niu' apareix en un text de 1702: «Per proveir en lo desorde que de quiscun any se fa en pendre i robar los ous dels stors y traure stors *niers* del riu, lo que causa que ja per a vuy nòs troban stors en lo Principat de Cathalunya e Comtats

de Rosselló e Cerdanya» (citat per Ll. de Farauo, *Misc. Fabra*, 163, de les *Const. i Drets de Cathal.*, 1702). *Niera* 'niu' [«recons de las enlayradas rocas ahont los esparvers fan sas *nieras*», exemple d'un autor de fi S. xix, Dag.; i JRuyra, *Parada*, 189]; 'covador de gallines' (Girona, Guillerries, AlcM; Torroella de Fluvià⁹ Emp.), 'niada' (Fontserè); cf. ast. *nieru* 'niu' i *nierador* (Vigón). *Nierada* 'niada' [«jo no sé coneixe los petits auells / pas si són cardines o bé passarells: / jo'ls en porti a casa - dich a ma mullè / esta *nierada* - conserva-la bé» (MilàF, *Romillo*, 1882, 537.6); «Fent feina a reventar, traient es suc a sa terra aixuta d'una rota --- poria mal mantenir sa *nierada*» (Coloma Rosselló, *Valldemossines*, p. 59); cf. ast. *nierada* id. (Vigón). *Nieró* 'covador' (or., bal.), 'niu' (Mall.); a Lluçmajor sembla haver-se usat com a 'jaç de llebre, o de conill' (BDLC XIII, 1923, 26). *Nierejar* 'preparar el niu; anar molt la gallina al nieró' (Empordà, AlcM). *Nieronada* 'niada'.

CULTISMES: *Nidificar*. *Nidificació*. *Nidulat*.

¹ Tenen la mateixa base el gascó *niet* 'niu' (que Rohlfis registra a la Vall d'Aura: *Le Gascon*, § 165, ASNS CLXXXII, 141; inclòs també per Palay) i l'alt-arag. i ribag. *niedo*: recollit per Casacuberta a Gistain i Plan (BDC XXIV, 176), per Badia a Graus (*Contr. al vocab. arag. mod.*, Zaragoza 1948, p. 142), *ñedo* a Fonç, Benasc i Castejón (BDC VIII, 39), *ñiedo* a Jusseu i Aguinaliu, on també com a topònim, *Peña l'Añedo* (JCoromines, 1965); s'expliquen per *NIDETUM, que podria ser originàriament un col·lectiu. — ² JCoromines va anotar *niu* a Bof, i el nom de lloc *Niu* (amb *u-*) de *l'Aliga* a Cabdella (Pallars, 1963), *niu* a Tavascan i Tor (1934). — ³ AlcM la dóna al Conflent; JCoromines a Aiguatèbia (Conflent) va registrar *Font del Niu* (1959); corre també a Cabcir (BDC III, 126) i a Vingrau (llgd. fronterer del Ross.) on JCoromines va sentir *un niuk de lapin* (1959). — ⁴ La forma *niacada* 'niada', que duu Dag. sense localitzar-la, sembla ser una errada per *niarada*. — ⁵ Notem *nyadé* «nichée» en el gascó de Luchon (RLR XLVII, 153); usual també en aranès. — ⁶ A la zona d'Enguera-Canal de Navarrés es diu *nial* 'covarot', amb variant *iñal* a Navarrés, i *dedal* a Bicornp i Ouesa. — ⁷ Apareix en una llista de mots recollits per PCoromines en aquesta zona (1898) amb un exemple de Torroella de F.: «Goiteu, mare, les gallines han trencat el *nials*». — ⁸ Spitzer, *LexikK*, p. 151, duu el següent exemple de les *Rondaies* de Mn. Alcover: «Hi anava mal-aixamús i *nial*», aclarint-ne el sentit com 'indisposat'. — ⁹ Ci-tem de la mateixa llista de 1898, n. 7.

Niuu, V. *nia* *Niuada*, *niuuar*, *niuc*, *niuer*, *niuerat*, *niuueret*, V. *niu*

NIVELL, 'aparell per a comprovar l'horitzontalitat d'una línia o d'un pla' (cat. ant. *livell*, avui dial. *liv-vell*), junt amb el fr. *niveau* (ant. *livell*, *nivel*) i l'oc. *nivel* (ant. *livell*), prové del ll. vg. *LIBELLUM, cl. LIBELLA id., diminutiu de LIBRA 'balança'. □ 1.ª doc.: dos